

ИННОКЕНТИЙ ЭРТЮКОВ

КЫТАЛЫКТАР

Эртюков И.

382 Кыгыл-ыктар: Хоһооннор. Кыра савастаах оҕуола оболоругар. — Якутский: Книгуэ изд-вога, 1979. — 56 с.

Эртюков И.

Стерхи. Стихи для детей.

И кыттаах хоһооннорго кыргыһыыты и сыла дьаһар, кыргыһааһыыты кыргыһыыты
Сүтүкүө Севера. Писарь аһаһаах дьаһар кыргыһыыты и кыргыһыыты кыргыһыыты.

70802—010
Э М137—79 73—79

С (ЯК)

С Якутское книжное издательство, 1979.

*Этиннээх суурбэниэ сыллар
Кэм да үрүк-түрүк сылдьар
Аастыс кэмнэр пионердарым,
Аҕамсыһыт эдэрдэрин,
Улалээбит, сэриилэспит—
Үрдүк изниэ төлөспүт.
Апта уонугар бизэр.
Ахсаабатах пионеры—
Остуоруйаһыт обоннору
Умнумаарым, оболорум!
Апта уоммун туолар күммэр,
Анаан бу бэлиэ түгэммэр,
Оболорбор, эһиэхэ,
Остуоруйаһыт түһүөххэ!*

КЫТАЛЫК КЫНАТА ХАЙДАХ ХАРАЛАММЫТА

Былыр-былыр өрдөөрүтэ
Быһата, быдан сыллаарыта.

Эһэм эһэтэ даһаны
Эмиэ төрүү илгинэ.

Дьоннор чаачар сааларынан,
Охторуна — туох баарынан,

Бултаан-алтаан одороллоро,
Булду бэркэ булаллара.

Оччоҕо хоту дойдуга
Булт-ас арайыы илгитэ:

Сыһыыга саһыл сырбайар,
Хайаҕа таба тамайар.

Тайахтар — ураа муостар —
Тайҕада үөрүнэн муостар

Кэмнэрэ эбитэ үһү,
Сөрөөлөрө кыыл-сүүл үгүһүн.

Маардар аайытын маастырбас,
Күөллэр ахсытын көбүөхтэс

Көтөр кынаттаах муостара,
Кини сөгүүх хаастара, кустара.

Кураҕаччыта куйаарара,
Дьинэрэниэрэ дьинэрэйэрэ.

Былдырыыт, бараах бырылас,
Кынат тыһаа кып-кыыгынас.

Мороду этэр моргуора,
Моонньобон-күөкэгэр үөрэ.

Эргиччи көр: күп-күүгүнэс,
Элэгнэс уонна эймэгнэс.

Биир сыл туран дьикти буолбут:
Саас мас хараҥа түүн түспүт.

Бу көтөр кэлбит кэмгэр
Буолбут дьэ сүрдээх үлүгэр.

Көтөрдөр хоту бараары,
Туундараҕа тарҕанаары

Көтүүх эбиттэр даһаны,
Хаймахтарай хараһаны...

Хайа, толоон үрдүлэрэ
Хараһанан бүрүллэрэ.

Күөллэр ханна баалларын,
Көстүбэккэ сыталларын

Көрдөөннөр муну көрөллөр
Сымыттыах буолбут көтөрдөр.

Хараҥа халлаанга айманан,
Көтөр саҕарар мунгунан.

Онуча олохтоох дьоннор
Уйулҕа куттара көтөннөр.

Хайдах гынан көтөрдөҕө
Түргэниик көмөлөбөргө

Санаа була сатыллар,
Төбөлөрүн таах кырбыыллар.

Сүрдээх чобоо ово ол
Аята даваны — Мохсобо!

Сытыи өйдөөх — ол нинигэр
Мохсобо ааты бизэрбитгэр.

Уолбут туран маньык этэр,
Бары дьоннорун собутар:

«Көтөрдөргө сырдык наада,
Оттуовун үгүс кутаата.

Оччоо тыкныт сырдыктан
Харанга куотуо куттанан.

Оччос үөһээ отуунахха,
Сирн сырдатыада ыраахха.

Оччоо өрүстэр, күөллэр
Омоонноро көстүөх этилэр.

Кутаа үрдүнэн көтөрдөр
Ону туһулаан көттөллөр»...

Дьоннор мань сөбүлүүллэр:
«Дьэ, кырдык, ити сөп», — дииллэр.

Тобус уон тобус тордохтон
Толуу, чулуу дьон тахсан.

Тобус уон тобус таас хайа
Толомон-үрдүк чабырбайа

Кутааларынан күлүмнүүллэр,
Халлаан анна сырдык күлэр.

Үрдүк хайаттан кутаалар
Ыраах күлүмнүү сырдааннар,

Улуу күөллэр уорбалара,
Сүүс өрүстэр дьарбаалара

Көтөрдөрү ыгыраннар
Көстө күлүмнүү сырдааннар,

Аартык суоллара буоланнар
Аһылланнар туртаһаллар.

Көтөрдөр сүрдээбин үөрэн,
Хойуу үөрдэринэн киирэн,

Кутаалар үрдүлэринэн
Куорсунарын уоттан сэрэинэн

Көтөннөр күлүбүрэстилэр,
Айаннаан илибирэстилэр.

Арай ыарахан буоланнар,
Аргымыдык туналыһаннар.

Кутааны адыс үрдүнэн
Куорсунарын охсуһан,

Кыталыктар кыгкынаһан
Кырымпалыһа ылаһан.

Төлөнгө кынаттарын
Гөбөлөрүн сыраттаран.

Муус манган кынаттарыгар.
Хаалбыттар дьураа курдуктар.

Онтон ыла кыталыктар
Кынаттара хараламмыттар.

Итиһинэ маһан истэрэ
Саһарымтыһан көстөрө —

Хоту дьоннор кутаалара
Кытыаста умайалара.

Хараһа арым дьайбаран
Халлаан урсуна туртайан.

Көтөрдөр бары көтөннөр,
Айаннаары аттананнар

Ыраах суолга туруулара,
Ыллыһ-туойа барыылара

Ыас хараһа кудугута
Ырдыһа туллубута.

Оннук Мохсоһол уол өһн
Улук түүһү кээр үтэйһн.

Көтөрдөрү быһһабыта
Үһүйэһнэргэ хаалбыта.

Мин Халымаһа сылдыаммын,
Бини тордох оннун буламмын

Ыһымпыһаһар эһиттэрэ:
«Манһа өйдөөһн кэһис эрэ,

Уонна дойдугар тиһэйһннн
Мохсоһол олоорто дииһннн,

Оһолорго остуоруйа
Ол уол туһунан суруйан

«Балэхтээр». — дииһн эһиттэрэ,
Бигэтик көрдөһүттэрэ.

1976 с. Гаһра.

КУОСКА УОЛА ЫАЛДЫБЫТ

Остуоруйаны таптыыр,
Одус сэргээн иһиллиир
Сизним саҕа оҕолорго
Кэһэ, сарсыарда, баҕар,
Истиэхтэрэ диемни мин
Кинилэргэ анааммы
Кыра остуоруйаны
Кыһанан суруйабын.

Куоска уола ыалдыбыт,
Куһаҕан дьүһүн буолбут.
Кэһэттигэр ыарылыыр,
Сарсыарда эрдэ ытыыр.
Ийэтэ — аҕам куоска
Хайдах тыһыан булбакка,
Оһох таһыгар иттэ
Олорор уолун кытта.

Мэник буолан буорайда,
Бэйэтиттэн ыарыйда.
Ийэттэн ыһыппакка,
Көһүллэтти ылбакка,
Куоска оҕото Куока
Бэрэһэ тыалга-кууска
Тыаҕа таһа сылдыбыт,
Тиникэ мэнээк иттыбыт.

Мөлтөх, кыра эрэри
Моротойу ситээри,
Сүрдээх үгүстүк сүүрбүт,
Сор-муһ бөбөнү көрбүт.
Тыгыраҕа ыалдыбыт,

Тиниһ ыстаппат буолбут.
Куока ытыыр, ыарылыыр
Куоска дээ онтоп ыксыыр.

Тыгыраҕа ыалдыбыт,
Тиниһ ыстаппат буолбут...
Тыгыраҕа суох куоска
Хайдах табыллыһай булка.
Тыгырах, тинс суох буоллун
Оччоҕо куоска уолун
Куоска диехтэрэ дуо аны —
Куһаҕан баҕайыһа.

Ылыгар таһсан иһэ
Ыксалтан ытамныһа,
Уолун ханна эмтэттиһэ
«Ыйан кулун эрэ», — диеһэ
Көрдөһө олорбута,

Ол-бу дээки көрбүтэ,
Ылаа куоска онуоха
Ыйан эттэ киннэхэ:

«Ханна эрэ бэрт ыраах
Халыг бултаах, кизг ыырдаах
Хара Мааска ошоньор
Баар үһү динлэр дьоннор,
Онтон көрдөһөн көрдөр,
Ол дьаалы эмтээн үөртөр
Туһалма эбитэ дуу,
Билбэтим дьэ ону», — диир.

Ийэ куоска үөрээхтир:
«Оҕом үтүөрдэр», — диэхтир.
Ылаа салгыы сүбэлиир:
Отонуту күндүлүүр
Туох ас наада буолуобун
(Билбэт туох баарын-суобун).
Балай эмэ элбэди —
Аахта отонут сизэни.

Дьинэтигэр кэлэн куоска
Уолугар адьас уоска
Эти анньан көрбүтүн
Уола сизэбэт өрүүтүн.
«Оҕом эмнэ бэргээбит,
Оо, өлүү буолар эбит,
Кэбис дьэ отонукка
Сүүрэн бара охсуохха!»

Алаастары аасталыыр,
Тыалары бьасталыыр,
Уорбалаабы таһынан,
Улуу күөлү баһынан,
Сизлэн-хааман сиксийдэ,
Сылайдар да сии тийдэ
Хара Мааска ошоньор
Уорабайдаах олобор.

Сэттэ күтэр харабыл
(Дьулааннара эрэбил)
Куосканы тохтоттулар,
Куолудуу ыйыттылар.
Ошоньорго барарын
Олуйсан билэн баран,
Көңүллээн дьэ ыттылар
«Сөп, чэ, бар, ааст!» —
диэтилэр.

Ийэ куоска тиэтэйэн,
Ошоньорго дьэ тийэн,
Либир ааны тэлэйэн,
Киһрэн кэлэр сэрээн,
Ворог Чыс тириититтэн,
Баттабыттан, тыһыттан
Тигилибит олбогор
Сытар эбит ошоньор.

Нэктэл кулут күүдээхтэр
Ким киһрбитин эттилэр.
Онуоха ошоньор дьэ
Оргууй аҕай олорто,
Уонна ийэ куосканы
Ордук болҕойон киһи
Тугу кэспирин истэн
«Буоллаҕа», — дьин кэбистэ.

Олорбохтуур маланньы
Уоһун, ытыһын салым,
Кэмниэ-кэнэрэс күтүр
Кэтэһиннэрэн дьэ этэр:
— Баран көрүөм буоллаҕа
Мааска бинһин аймаҕа
Хааммын ханна гыһыамый,
Хайдах дьин akkaастыамый!

Ыалдьар оболоох ийэ
Ыксыыра сүрүкэйэ,
Хара Мааска ошоньор

Хата, түргэнийн кэлэр,
Дархан ахан бэйэтэ
Дьэ көрдөгүнээрбэтэ,
Куока адьас аттыгар
Курдугунуу олорор.

Сотору буола-буола
Ылалдыбыт Куока уолу,
Хара Мааска сэрэнэн,
Аргыйдык имэрийэн,
Ылалдыбыт тыгырадын
Салым-салым харадын
Быһа сирэ көрбөхтүүр —
Мааска итинник эмтиир.

Ийэ куоска эрэйдээх
Иитин тыһа сүрдээх,
Эмис күүдээх биэр буутун,
Чооруос холун булбутун
Гусна иһиккэ угар,
Туустан-тумалаан уурар.
Сүөгэйдээх күөрчэх уонна
Сылаас үүт кутулуһа.

«Баһаалыста, остуолга!»
Кырдыаҕас аһылыкка
Аргый адастан кэллэ,
Ытыгарын салыһа,
Уонна дьэ аһым-аһым.
Обо үтүөрүөн саным
Сангаран ыһаарыһаата,
Сүбэлээтэ-амалаата:

«Тыгырадын марыта
Тымныһыттан быһыта,
Оттон тиистэрин чаһа
Обо Куока, араһа,
Туох эрэ кытаанағы
Тиниктээтэ буолуоҕа.

Аһаатын убаҕаны,
Аһыйбатах эт аһы».

Обонньор ахтан-бохтон,
Аһаан-сигэн алыс тотон,
Кизһэтнэгэр дьизэлээтэ
Ити ата эмтээтэ.
Куока уол үтүөрбүтүн,
Мин тус бэйэм көрбүтүм.
Мэнээк аны тыһа
Бэйднэ барбат сурахтааҕа.

N 3990

ЧООРУОС ИККИ КҮҮДЭЭХ ИККИ

(Кыһыгы номох)

1

Кыһын дьулаана сүрдээх
Кыһалбатын билэниэр
Чооруос итиэннэ күүдээх
Дьукаахтаһыах буолаллар.

Адыс ыйы барымрга,
Аам-даам тыйыс тымныны
Аһаан-сиэн туоруурга
Аһаан, эппитэр мань:

«Эрдэттэн сэрэниэххэ,
Элбэх аһы буллахха
Кыһын да кылгас днэххэ
Эйэ дэмнээх буолааха.

Чоруччаны син мустум,
От снэмэтин хомустум,
Туорабы да була түстүм,
Сүүрдүм-көттүм олустук.

Арай сылаас орун булан
Дьукаахтаһан күүс холбоон,
Кыһи-сүөһү дьон буолан
Кыстаабыт кыһи».— дин

Чооруос чыпчаах чочойон
Чубугуруу олорто.
Оһно туран хоруйун
Күүдээх маннык оҥордо:

«Сүрдээх өйдөөх суол буолар
Сөбүлээтим этэргин

Итиһник сүбэ булар
Сөптөөх этэ дииһин мин.

Аспытын булунаахха
Арааһа кыһын, тымныы,
Кыһи да биллибэккэ
Син аһан хаалыа ыһи.

Чэ, бэйи ас дини буоллун
Ол наадатын наадалаах.
Оттоһ олох тутулун—
Дьини умнар кутталлаах.

Хайа тымныы ыйытыа
Хайһан да хаххан чаһын
Хам-кум түүрэ тутуо
Хаарыйар тыаллаах кыһын.

Динэ наада буолаарына
Борук-сорук да буоллар
Бэйэн сирбэтэххинэ
Ичигэс дьини булар

Соччо ырааба суох суол.
Минэхэ кыра үүтээн баар
Мингин кытта дьукаах буол
Динэ, ампаар оһно биһр.

Олоруохпут буолаба
Уһун кыһын да бүтүө.
Дохсуһ тымныы буулаба
Биһигини сүтэртиэ.

Ол динэм били эһ билэр
Төһүргэһинг аһыгар
Саһыһын сибэккилэр
Быһастарыгар саһан турар.

Чэ, ону бэйэн билээгин
Сөбүлээһэр буолаахха

Аспытын киллэриэбиг
Ампаар иллэн буолуоҕа.

Мин аһым онно сытар
Кыһынгыга хасааһым
Сиэтэххинэ сии тотор
Дылы монуур саппааһым».

Чооруос тугу сагарыан
Чопчу-чуо тобулбакка,
Хайдах-туох дьэн хардарыан
Хап-сабар өй булбакка,

Тумсуи дуомунан түүтүн
Туой арына-арына,
Уҥа-хаҥас көрбүтүн
Өйдөөбөтө даҕаны.

«Сөп буолуо, арааһа, дьэ
Сүрэхини таба эттиг
Уот тымныыга нһирдье
Олорор ордук диэтим.

Хаар-сиир иннилэринэ
Хата аһы таһыаха,
Ыл-дьон көмөлөрүнэн
Ылсан таһа өхсүөххэ!»

Чооруос үөрэн, табыллан
Чуочарыа чонойдо,
Дьукаах-доҕор булуллан
Туорахтаһа ойдо.

II

Аһы-үөлү таһарга
Айдаан-түбүк буолтугар
Сүүрэн-көтөн нһэргэ
Сүргэлэрин көтөбөр

Уонча чобуо чооруостар,
Оччо хоодуот күүдээхтэр
Көмөлөһөөрү мустар
Күүгээннэрэ сүрдээхтэр.

Сырсыы, көтүү дьэ сүрдээх
Сымсалара бэрдин ньии,
Чооруостан ордук күүдээх
Ойор да көтүөккэлиир.

Чооруос булбут саппааһа
Чугаһа бэрт буоллаҕа,
Сүрдээх түргэниик таһан
Бүтэрдилэр бадаҕа.

Күүдээх ампаара туолла
Күндү ас-үөл бөҕөнөн,
Көһөргө дьэ сөп буолла
Дьыбэ-уокка эрэнэн.

III

Кырыа хаары тэлгэтэн
Кыгыдыа тымныһан,
Кыһын обургу кэлэр
Кыһыран дьэбилдйэн.

Чооруос күүдээхтин биригэ
Дьукаахтаһан олорор,
Кыс устатыгар сиригэ
Хасааһын эмнэ уурар.

Дьукаахтыылар мал-маллым
Доҕордоһон сүбэни
Хонук хонон, күн өрөөн
Олороллор дьыэ-дьыэнэн.

Тон хаарга ый куттаата
Түүнүн көстөр кылбанным

Кыһын буолта ыраатта
Таһырдыа тымны-тымны.

Хас ыйга ити курдук
Одорбуттара буолла,
Биир кун чооруос сүрдүк
Кыһыран көхсө туолла.

«Кыттыгас — аата эрэ
Кыһыны быһа миэнин
Сизбитэ тоҕо-хоро,
Дьэ билгити киниэнин

Сизн көрүүхпүт буоллаҕа
Туох астаах буолан үөрдэр
Аһаан киһи тоҕуоҕа
Ама баар ини доҕор».

Күүдээх иктэр иктибэт
(Кини сүрдээх кинтэрэй)
Хоруйун туох да дикбэт
Арай аһаан мотуйар.

От сыата арыһаата,
Туорах чугаһаан ээрэ,
Бараммат динн туох аатай
Баар да сизэтэххэ бүтэр.

Кыс ортогун саҕана
Кыра чооруос хасааһа
Тэс ғына дьэ баранна
Аны хаалла күүдээх чааһа.

Сайыны, күһүнү быһа
Соруван ахан ама
Күүдээх соһо-сыһа
Хасааһын булуммута.

Биир сарсыарда дьинэлээбэ
Биллэ дьэбир собустук

Чооруоска — дьукааҕар
Дьонукнаан эттэ маннык:

«Доҕоруом, мантан ыла
Мин хаһааспын аһыһыт», —
Уонна дьэ биир-биир ылан
Уурталыыр аһыһыт

Хап-хара быта угун
Хатыс быа курдугу
Аата күтүр үгүһүн
Чөмөхтүүр үрүт-үрдүгэр.

Чооруос тумсун туомунан
Тос ғына охсон көрөр,
Онуоха тостумуна
Чооруоспут муну көрөр.

Быта угун быа курдук
Быһыта охсуон суоҕа,
Кэбийэн сииргэ ордук
Чооруоспут муннаныаҕа.

Амтана да атыни,—
Аһаабатах чооруоска,
От сыатын талымкатын
Ама биэриэнг дуу, бу аска.

Оттон күүдээх бэйэтэ
Оргууй абай кэбийэр,
Сыта-тура быһата
Сыа-сым курдук мэтийэр.

Чооруос төрүт аһаабат
Тугу булан аһаабай,
Хаһан ас ғынан сиебит
Бытатын угун сиебэй.

Дьукаах онно кыһаммат
Дьукку-төрүт даһаны
Атын дьону билиммэт
Бэйэ тотто даһаны.

Куртах, оһоһос нинни
Хаһан, ким ылбытай,
Чооруос хас күн, ый оннук
Олоруобай ыксаан эттэ:

«Мин күндүбүн-мааныбын
Мэтийэн-сизин баранғын,
Аһы бытанг угунан
Аһаатын диеп эрдэбинг.

Сааспар сиебэтэх аспын
Сатаан аһы суохпун,
Албынҕа мин хаһааспын
Аһыан биэрбит эбиһпин.

Кэбийэн сиединг диегинни
Кэдирги аскын этэн,
Күһүн эрдэ эн мингин
Сэрэтэн кээһинг этэ.

Тумустаах көтөр бийһэ
Тонсуйан эрэ сириин,
Билэ-билэбин дьыг иһэ
«Кэбийэн да сизэ»,— дииринг.

Быа курдук субуларлар
Бытанг угун соннуурун
Мингин баттааһын буолар
Кэбийбэти муннуурун.

Дьэ билигин хайдах бу мин
Дьылы-күнү туоруубун,
Хантан аһы буламмын
Сааска диери тийэбин».

Чооруоспут дьэ итиннэ
Чууп-чаап диеп саһараахтыыр,
Кырдыга этилиннэ
Кыһыны хайдах туораахтыыр.

IV

Күүдээх ончу кыһаммат
Күлэ сашыр быһымылаах,
Дьукаарын дуол аһыммат
Онтуката кыһымылаах.

Кэбийбитин курдук син
Кэбийэн кэрдиргэтэр,
Уурбут аһын үксүн
Бэйэтэ мээтиргэтэр.

«Быта уга да үчүгэй
Дьыл-хонук аһа буолар»,—
Дии-дии үрүт-үрдүгэр
Күүдээх куолуланар.—

«Уран сиебитим баараа
Уопсай астаах этибит

Ону кэлэн арааран
Эйиэнэ-миэнэ диибит.

Тугу муспулпут уюусай
Туох баар да, тото аһаа,
Кыраһы баран аахсар
Сизэри таһынан наһаа».

Күүдээх дьэ уойбут-топпут
Көстө быта угуттан
Ачыгы хаһан топпут
Итэбэйбитэ этэй.

Чооруос онтон кыһырда
Чубугуруу чуочмаарда,
Киирэр хаана дьэ киирдэ
Кингэ-наара туолла да:

«Албын-түөкэй сатамат
Аспыт уюусай дии-диигин,
Кини аһаан туһамат
Аһынан киһиргинни.

Быта угун хаһан да,
Сизэ көрбөтөх бэйэкэм,
Эн ону күһүн эрдэ
Миэхэбэ сэрэппэккэ.

Албыннаатым огостон
Ахтыбатах эбиккин,
Хаһааскын ханнык астан
Муспуккун эһэтэххин.

Мааны билбитим буоллар
Мааны бэйэлээх аспын
Эн уорабай хороонгор
Кутан бизэрэр этиэм мин.

Түүнүн эрэ сымбатыр
Түөкүн түөкүнүн өтгө,

Алыс таптыыр-ытыктыыр
Аһым аһанан бүттэ.

Уоруһахтан ордуутун
Буорун ылан сизэм дуо,
Туох аспыт ордубутун
Түгэт, арахсыах өйдүө!»

Күүдээх урут үөбүүнү
Соччо истибэт этэ,
Ити үөбөр этинни
Иһигэр киллэрбэтэ:

«Туох, туох диигин, бээрэ, эн,
Тугу мин огорбуннар,
Баачча үлүгэр үөбэн
Быс туман куттун, доҕор.

Атабастаммыт буол да,
Арахсаргар тнийэбин,
Халлаан эмнэ сылыйда
Хата дьэкиби кэнэттэбин.

Куһаҥан аспын бэйэм
Куһуоктанан көрүүбүм,
Сытан эрэн кэбийэн
Сылы-күнү барыабым.

Көтөр кынаттаах киһи
Көнгүл сылдьыан буоллаба,
Мин курдук орох иһин
Сылытыарын хаалларай?» —

Дини күүдээх күлэ былаан
Кэбигирээн кэбистэ,
Соччо-баачча быһылаан
Буолбутун биллэрбэтэ.

Чооруос күүдээх тылыттан
Тугу тыһыан булбата.

Кышыран абатыттан
Кышынар кигин кыаммата:

«Кынаттаах диэбит буолан
Кыматы эи биэрбитизиг...
Тумсубун тобо умнаан
Үөбүү огостубатыг?..»

Өссө тумус баар эбээт,
Ону тобо эпчэтиг,
Тумус диэн тугун билбэт
Төбөбөр биллэх этиг!»

Күүдээх салгыар тарбырын
Күлэ-күлэ сангарар:
«Кынаттаах эрэ диирим
Кыра эбит дии, доҕор.

Чэ, оччоҕо, эи, туоххунуй
Өксөкүгүн дуу, хотойгун,
Өссө туох буолуоххунуй
Билбэтиг ээ, доҕорбун.

Үөбэ-мөбө барыма
Үчүгэй буоллаххына
Ордуккун сүтэриэмэ,
Көс ээ, динэ буллаххына.

Халлаан көтөрө хайаан
Хайтаран олоруогуй?
Үрдүк солко күөх халлаан
Үтүөтүн эи умнуогуй?..»

Суустаах тылтан кышыран
Кыатаммакка абаран,
Күүдээх үөбөн иһэрин
Тулуйа сатаан баран,

Чооруос чоноччу туттан
Чубугуруу олордо,

Кышырбытын уовуттан
Кылыа тура ойдо:

«Көтөрбүттэн иһинимэ,
Тумсубуттан туллума,
Олох дуол сикэниэмэ,
Оңчу төрүт булума.

Кыстык хаар ортотугар
Кыһайаңгыи соруйан,
Үүрэрин эбинтигэр
Үөбэринг өссө баар эи.

Дээ ити буоллабына
Дыиҥ кырдыгы булабыт,
Арааһа, мии даһаны
Атаҕастаппат ийибин!»

Уонна сүрдээх үлүгэр
Охсуолана түстэ да,
Тумсунан төбөтүгэр
Күүдээҕи чабылытта.

Күүдээх онно соһуйан
Ыларытыттан даһаны
Сангата суох иһийэн
Сыппахтаата дээ уонна

Кэмниэ-кэнэбэс кэлэн
Киллэрэрин киллэрдэ,
Кышырбытыттан үллэн
Кыбдыгырыны олордо:

«Охсуһууну саҕалаан
Оройбуттан иһнибит
Одьунааска салҕалаан,
Оччо үлпэт ийибин.

Охсубуту охсууна
Убарытар куолута!»

Уонна күүдээх сорунан
Тыгырабын саратта.

Чооруос утары кээли
Чуочарыйан эрэрин,
Түөскэ тыгырабынан
Түһүтэлээтэ күтүрүн.

Чооруос түөһэ ол онтон
Хаанынан кытыаһына,
Ыксаан буордаах орохтон
Сырдык диэки ыстанна.

Күүдээх ньобойо сүрдээх
Көнниттэн эмнэ тахсар,
Дьэ онно өссө күүстээх
Кэйгэллэһин салбарар.

Чооруос күүдээх үрдүгэр
Тус да тус, топ-тобурбас,
Күүдээх чооруос кэтэбэр
Тыгыраба сарбаһиас.

Күнү-түүнү билбэккэ
Күндүллэһин, кириһини,
Ыйы-күнү көрбөккө
Ытыш-ытыш бэрсинни.

Улай хаанынан устар
Охсуһуу улахана,
Хас да күн устатыгар
Хабырынна бу маанна.

Кукаакылар көрөннөр
Куттанылар сүрдээрин,
Лааскайдар да сөрөннөр
Тахсыбаттар орохтон.

Өр да өр буолан баран
Өйдөнүлэр өстөөхтөр,

Саниэлэрэ баранын
Сыттылар эрэйдээхтөр.

Бир сарсыарда мэкчиргэ
Мэлээрингизин кээлтигэр,
Чооруос көстүүдээх сиргэ
Олорон биэрбитигэр.

Алаа даһаны буоллар
Анараа күтүр көрдө:
«Хайа бу түүх үлүгэр
Хаан-сини бөгө оҕордо?»

Онуоха чобоо чооруос
Ону-маны элпэккэ,
Көнөтүнэн этириас:
«Күүдээх сиэтэ», — диэн эттэ.

Мэкчиргэ мэлээрингизин
Бэркиһириин биллэрдэ
Уонна дьэ эдээрингизин
Ойуурга көтө турда.

Хас күн ааспыта буолла
Хааннаах кириһи көнниттэн
Тыа иһэ тилэри туолла
Мэкчиргэ сөһөннөтөн.

Кынаттаахтар чооруоһу
«Кыайбыт күүдээх», — дьһэллэр,
Сүүрэр атахтаах түүһу
«Күүдээх буорайбыт», — дииллэр.

Кыыллар хантан биллилэр
Арба, били лааскайдар
Орохтон быгыалыыллар,
Кириэр-тахсар этилэр.

Солонго соллоҕо суох
Дьһөнүннаахтык санаана

Ким да днэки буолуо суох
Кини курдук туттуна.

Чугас эргин кыыллары
Чуо ааттаан ыгыртаата,
Утубар да маллары
Оннооҕор туруортаата.

Эһэ уонна мөҕотой
Эрдэ уһугунулар,
Адьаһыи эһэ отой
Утуйан улук сылдьар.

Кинигинэйэ-кииккини
Кингэ-наара кинрээри,
Сүбэлэһэн мэрбэниир
Сөбүлээбэт эрэри.

Арай, дьэ, оттомо суох
Дьирикинэ мөҕотой
Тинни кытта куустуһуох
Дьэ кэккэлэспит аҕай.

Суут-дьүүл буоларын истэн
Сонунга наада кыыллар,
Көтөрдөр олтон-мантан
Көбүөхтэһэн мустаннар.

Соһуйбакка бэрт холку
Суодалба тайах кэллэ,
Өрүү үргүүк чубук
Туртас доборун булла.

Сизгэинэр бэдэрдэрдиин
Сэргэстэһэ турдулар,
Сур бөрөлөр кинстэрдиин
Туох буоларын күүттүлэр.

Кукаакылар да суордар,
Нэтээгилэр да чыстар

Мустаннар, ханна да ордор
Сири хаалларбатахтар.

Кэмшиэ-кэнэбэс дьэ
Кизбирэннэр, туттаннар
Кэллилэр ээ, үрдүккэ
Олоруохтаах улуулар.

Уонна кизгэ Уссурияттан
Уордаах хахай бэйэтэ
Ымырдык көрөн-истэн
Ымырыйан кэлбитэ.

Күүдээх иһигэр үөрэр
Улуу кыыл кэлбиттэтэн:
«Буулаҕа кини ууар
У-уу-ур-ааҕа», — диир эрдэттэн.

Көтөрдөр соччо-бачча
Үөрбүттэрэ биллибэт.
Оҕоньору ылбычча
Хайгыыр тыл этиллибэт.

Суут-дьүүл кэмэ чугаһаан
Суугун-саабын бөдөнөн,
Өстөөхтөрү араартаан
Олортулар сэрэнэн.

Сууту хахай сабалыыр
Суостаах дьүһүн-бодо,
Сагаран иһэн аҕылыыр,
Чооруос днэки чуо көрдө:

«Сөбүлэспэт эрэри
Сөрүөстүө суоҕа этин,
Охсуһууну-иирээни
Онон ити көбүттүн».

Күүдээх буруйа түгуй —
Аһыыр аһын биэрбитэ...

13990

Онтой ордук, дэ, тугун
Бизрибэ хаалбыт этэй.

Талсыбатах дьукаахтар
Кэбис арахсыг аны,
Оннук-манньк сурахтар
Таргымлларын намтатын.

Мантан иньэ, эн, чооруос
Итинник дьүһүннээх буол,
Онтой күүдээх, эн, ордуос
Быһыыг сүрдээх мөкү суол.

Эйигиттэн ордуос буолуох дьон
Бийи тутта сылдыабыт,
Энэ даһаны, мин да буол
Кини-куоһ ахан дьоннорбут.»

Итинник этэн баран
Кырдыаһас дьулаан аһымын
Чымаанньк ардыаппытынан
Сытта, уурдаба ити.

Онтой дэ хотой дикки
Олоотуурун кытары
Биирдэрэ, сайгар эн дикки
Бэркэ өйдүүр сотору.

Токур тумсун согунна,
Кынатан көннөрүһнэ,
Огостон баран уонна
Дэ, манньк ингэтиннэ:

«Чооруос — чугас аймахыт —
Чуолкайдаан эттэхиннэ —
Арааһата баттаммыт,
Дьылгээрин биллэхиннэ.

Аһыйбыт быта угун
Аһаабатах аймахыт,

Ону хайдах, дэ, бүтүн
Чооруос сизэрин билбэһит.

Охсуһуугут туһунан
Уураах манньк буолуохтаах —
Бүгүһү дьүһүнүнэн
Иккиэнгит хаалыахтаах».

Уураабы итинник ууран
Баһылыктар бүттүлэр,
Тарбастылар ким сүүрэн,
Ким быралгы көттүлэр.

Онтой ыла чооруоспут
Кып-кыһыл төбөлөммүт,
Түөһүгэр бааһа оспут,
Остор да, хаан өгнөммүт.

Уонна күүдээх оробор
Олорор үгэстэммит,
Чооруос, кыһын да тоһор
Дикки, билбэт күүстэммит.

Оботтоохтор, кингээхтэр
Оннук биһргэ олорботтор,
Албыннар ээ, күүдээхтэр,
Ордуостарын чооруостар.

«Үчүгэйдик не-истэн
Өйдөһүспэт эрээри
Үөрдүһүмэ», — дикки этэн
Үөртэллэр ээ, мээрин.

Өс хоһоонун умнумаһ
Өбүгэ үгэстэрин,
Күүдээх, чооруос буолуман,
Доборгутун сүтэримэһ.

САЙЫН САЙЫЛЫККА

Күөх окко олорон

Сайылыкка оҕолор
Күөх окко олороннор,
Сэһэн-кэпсээн бөрбөлөр
(Сороҕор мөккүһэллэр).

Петя сабалыыр бүгүн:
«Кэпсэтиэхэйиҥ эрэ бийи
Ким аҕата тугун,
Туох үлэһит киһитин».

Тима: «Мин аҕам, — диэтэ, —
Тутар сага дьыэлэри
Араас, үгүс туһут дьыэтэ
Улахан, орто, кыра.

Тутааччы олус наада:
Оскуоланы, дьыэлэри,
Кулуубу, оҕо садан
Оҕороллор кинилэр».

Васюка омуунулар:
«Оттон мин аҕам летчик,
Дойду араас муһуугар
Тийтэлиир чэпчэкитик».

Летчиктар сүрдээх дьоннор,
Эр-хорсун сүрэхтээхтэр,
Былыкка олороннор,
Барытын көрүүхтээхтэр.

Оттон аны нарын Надя
Оргууһдук намылытар:

«Шофер даҕаны наада,
Аҕам автобус ыттар».

Автомобили ыттар
Шофер буолар үтүө суол,
Кини баар ытхаттар,
Өрүү үөрэн көрсөр буол!

Улялаах аҕалара
Уһут бэрдэ — капитан,
Уһуннаран аҕалар
Таһаҕастары кыстаан.

Уһут буолар наадалаах
Улахан, күүстээх үлэ,
Уу аала баар тардылаах
Уур да, барытын илдээр.

Гена килбик соҕустук
Кэпсээн кигинэйэр:
«Геолог үлэтэ уустук,
Аҕам сирин чинчийэр».

Тайҕа хайатын, сийин
Таабырынын таайааччы,
Геолог баар дьикти киһи,
Сир баайын арыһааччы.

«Учууталлыыр идэтин
Олус таптыыр ээ, — диэтэ, —
Ол тоботун билбэтиҥ, —
Аҕатын хайбаан Света.

Учуутала суох киммит, дьэ,
Оскуолаҕа кэллэҕэй,
Учууталга үөрэммэккэ
Киммит үөрэхтэниэҕэй?

Анота кыыс аҕата
Атырбыт саллаат үһү.

Үксүйн наҗараадата,
Оо, ону көрбүт киши!

Али киэн туттар эбит:
Абата герой киши,
Дьонго киэнник биллибит
Совхоз тракториһа.

Үрдүк бочуот бэриллэр
Үлэ геройдарыгар,
Ити тустаан этиллэр
Алябыт абатыгар.

Оболор көбдүөрэллэр,
Олустук кэпсэтэллэр,
Абалартан үөрэллэр,
Айманаллар, күлсэллэр.

Оболор сайылыкка
Оннук кэлсэппиттэрини,
Сизним кыра Натюка
Синилин истэн баран.

Оболор сэһэннэрини
Олуһун сөбүлээтэ,
Төрөппүттэрини, үөрэн,
Эмиэ оннуктар дьээтэ.

ЭНЭМ

(Сизним кэпсээнэ)

Дьэ, эһэлэр сүрдээх да дьонноор
Дьиктилэри билээлэр,
Оннообор көтөрдүү киһилэр
Оболуу кэпсэтэллэр.

Сайылыккыт тылаах муннугар
Сайын аайы сымныттыыр
Чаччыгыһыгар олорбутугар
Чэ, эһэм үөрэн ааттыыр:

«Чах, чах чаччыгыһыгар — мин ыалым,
Чардырбаама, үөхсүмэ,
Хаппыт отон бөбөнү буллум
Хата, аһаар, күрөһимэ!»

Онуоха туран чаччыгыһыгар
Олус үөрэн чочойор
Уонна күн аайытын олбуор
Мастарыгар олорор.

Чаччыгыһыгар чонос гына түһэр,
Тугу эрэ сэһэргиир:
«Обонньоор, үтүө сайын иһэр,
Отон бөбө үүнүө», — диир.

Ону эһэм чахчы истибит
«Оо, сөө, үчүгэй эбит!»
Уонна эһэбинини ыстыбыт:
«Отону сиз!» — дэстибит.

Чаччыгыһыгарбыт чардырбаата,
Чохчонголуу, ойуолуу,

Отоннорбутун булатгаата,
Тумсугунаан охсуолуу.

Отон энэм кинизхэ этэр:
«Одор, барыма мангаи,
Оболоргун интэн көтүтэр
Олохтоох уйабыттан».

Чаччыгынаар үерэн чардырбаата,
Чочуонайдык тутуна,
Арааһа, кяни ити аата
Махтанваба, дэ уонна

Убатын дээки көтө турда,
Оболорун аһата.
«Хаппыт, кур отоннордо
Тобурбатыг»,— днэгэ.

Энэм минигин мэлдэн үерэтэр:
«Көтөрдөрү тытыма,
Кинилэрдин үерэр-көтөр
Кини буол, Натан миэнэ!»

Ону хайаан да толоруобум,
Ончу тытыам суоҕа мин,
Көтөрү-сүүрэри таптыабым,
Энэм тылын өйдөөммүн!

СУЛТААН — ҮТ ОБОТО

Султаанчык — Үт обото,
Чукуулаах сотото.

Кини мэнигин, кэнэни
Кэпси түһүөгүм мин.

Кыһынын днэбэ кыстаан
Күнү көрдө бастаан.

Одуулаһар өр күнү:
«Ол туобуй?»— диир кини.

Тыалы даһань билбэт,
Тугун дуол сэрэйбэт.

Саас биридэ ардах түстэ,
Султаан соһуйан үрдэ.

«Туох уута тохторуй,
Тобо тохтооботуй?»

Халлааны өрө көрөр,
Хантан уу ибиэрэр?...

Ону бэркиһээн сөбө,
Одуулаһым бөсө.

Ким ууну кутарый,
Хаһан ууратарый?

Өссө үгүс дээбэтэ —
Тугу да билбэтэ.

Кэнэнэ бэргээбитэ,
Көрө элбээбитэ.

Даячага табыстах күн
Эбэм ытта ытын.

Куурбут ланха оту
Уматаары, уоту

Анһарын кытта, Султаан
Алмс үөрдэ бастаан.

Онтон дэ муодардаата,
Уоту сытырдалаата.

Муунун саалата сһан
Мэнээк куотта, ээ, син.

Чооруоһу төрүт көрбөт,
Олбуорго түһэрбөт.

Ол лата харабыллыр,
Чооруоһу үүртэллир.

Хонууга түстүн да,
Султаан тута үүрдэ.

Моонһообон угун ахсын
Олороллоор тахсан.

Моонһообону сизтилер
(Чооруос да син билэр)

Оччоо төрүт үүрбөт,
Кумаардылаан да көрбөт.

Арааһа, кэнэһигэр
Манһык саныр дһигэр:

«Моонһообон уга — талах,
Олбуорбут буолбатах;

Дэ ити баар кэнэнэ
Ыт оботун киэнэ.

Хата, солуута суохха
Хабыланыа ахан.

Оботун — кыра сиэни —
Юлочканы кини.

Эбөтүттэн, эһэтиттэн,
Уонна ийэтиттэн.

Атын дьоннорго биэрбөт
Адынаттаах эбит.

Ким эмэ иллэр эрэ,
Үрэн тобо барар.

Оннук Султаан «өйдөөх»,
Обо курдук, көрдөөх.

Ыалларын оболорун
Билэр үгүстэрин.

Ыттары көрдөбүнэ,
Ыксым үөрдэбинэ,

Дьороһуба сүүр да, сүүр:
«Оонһообут киһи!» — диир.

Кэбиһий, ол эрэри
Мэнээгин сүүрэрэ

Табыллыа суоҕа, бука,
Үөрөһүнн бэрээдэксэ.

Эһэм кинини баайар:
«Иһит, сыт», — дээн буойар.

Султаанчык — өйдөөх ытым
Түүнүн баайымга сыттым.

САЙЫЛЫГЫ САНЫАБЫН

Кыһыммытын кыһытаммыт
Сайыгыгыны саныабын,
Сылаас дынэҕэ олороммут
Сайылыгы ахтыарыт!
Сайын кэрэ сибэккилэр
Сайылыгы киэргэтээлэр,
Тохтобулу билбэккэлэр,
Туой өрө көтө-көтөлөр,
Онно үгүс чыпчаахтар
Олус дыкты ырыалаахтар.
Чэ, сайылыккыт ортотугар
Дьирэпкэйдээн кириэбинг,
Күөх томторбут үрдүгэр
Көхтөөхтүк кэпсэтиэбин!
Кэпсээт, ханнык сибэккилэр
Үүнэн-ситэн туралларый?
Сылайары билбэккэлэр
Манна туойалларый —
Ханнык ыраа чыпчаахтар
Тардын көмүс тыллаахтар,
Чэ, кэпсэтиэбин!

Сибэккилэр үүммүттэр

Алтан от

Алаас иһингэр
Алтан тимэри,
От быһаһгар
Олус элбэри

Ким эрэ ыспыт,
Ити — алтан от эбит.

Сир сымэҕэ

Тоҕой үрдүн
Тобус-толору
Таас тимэх курдук
Обуруолары
Дьэргэчи,
Дэлэчи
Тэлгэтэн кэбиспиттэр,
Эчи элбэрин —
Ити — сир сымэҕэ.

Ньургунунар

Харалдыт аайытын
Хаары хэйитан,
Чобоо ньургунунар
Уһулу ойоннор,
Күөх төбөлөрүн
Күнгэ көтөбөннөр,
Бөлөбүнэн үүнэннөр,
Ньургунунар
Ньургуйбуттар.

Күрдьүгэс күрүөтэ

Күп-күөх төбөлөөх,
Эриллэ-бурулла
Элбэх да салаалаах,
Сотоҕо соһуллар
Ииччээҕэй-бааччарай
Иһиллэр, хаталлар,
Моботой мунар,
Мунганар ото,
Көр, ол иһин дэнэр,
Күрдьүгэс күрүөтэ.

Кулун туйаба

Оонһуу сылдьан
Омуннаах кулунчук
Ууну үрдүнэн
Ойбутун курдук,
Күөлгэ, көлүйэбэ,
Кытахха, үрүйэбэ
Уу кырсыгар тэлгэнэр
Күп-күөх тэллэгэр
Хаптабай сибэккилэр —
Кулун туйахтара
Ыһыллан сыттахтара.

Уу кийинтэ

Үрүн төбөлөөх
Үчүгэй бабайы,
Нарын бэйэлээх
Намчы дабаны
Уу кийинтэрэ
Ууга үүммүттэрэ
Үчүгэйин!

Чымчаахтар ылымлар

Күөрэгэйдэр

Күнү таһаара,
Күнү киллэрэ,
Күөбү күллэрэ,
Күөрэйэн өрө
Көтө-көтөлөр,
Көрүлүүлэр
Күөрэгэйдэр!

Ымылар

Тың хатыыта,
Тыа сырдыыта
Көмүһү көмүскэ

Күүскэ охсо,
Лыгкыната
Ымы ыллаата.

Талах чымчааба

Талахха олорор,
Талбатын сагарар,
«Сүөгэй сизм, сүөгэй сизм!»
Дии-дии үөрэр
Чымчаабы ким билэр?

Сылгы чымчааба

Ампаарга, хоруобуйаба
Аты баайар сомуорсунаба
Арахпакка сыбымытыр,
Анаан онно сымьыттыыр,
Сылгылары быһынан
Сылдьан түүнү көрдүүр,
Сылгы, мал дьукваба —
Сылгы чымчааба.
Чычыл-чычыл чырыптыыр,
Ити сагарар, ылымар.

Чооруос

Тугу эрэ булбуттар,
Чооруостар үөрбүттэр.
Чубу-чубу чубугурас
Чооруос сүрдээх үөрүгэс.

Ынах чымчааба

Ынахтар аһаан сыппыттар,
Кэбинэ сыһаммыттар.
Тастарынан куттаммакка,
Туохтан да кыһаммакка,
Хас ынары барытын ааба
Сылдьар ынах чымчааба.

Кини ан-арагас түөстээх,
Оннук сын-сырдык истээх.

Тиит күөрэгэйэ

«Дьыы-дьыы» дьырылыыр,
Тыаны таптаан ыллыыр
Тиит күөрэгэйн
Ырыата үчүгэйн!

* * *

Сайылыгы таптааччылар,
Сайыгыны ахтааччылар,
Кэлсээммитин бүтөрдибит,
Кыһын син аһыа дээтибит.
Чыычаахтары, сибэккилэри
Үөрэ көрсөөрүг, кинилэри.

КЫРТ-МОХСОБОЛ УОННА КУСТАР

(Норуот ооньуутугар олобуран)

Икки төгүрүк күүл. Биридэригэр кустар түһэн одороллор. Кустар аһымаллар, ооньуудлар, кынаттарын огостоллор.

Ийэ кус

Маат, маат... күммүт көрдө,
Көмүс уотун күлээрдэ,
Ийэ күөлбүт көөһө ньуура
Ирим-дырим долгуннурда.
Оболорум, ооньоонг, күлүг,
Умсууг, дайыг, көтүг!

Кустар

Кынат, дабыдал кытааттын,
Кырт-мохсобол сиппэтин!

(Кынаттарын саасына-саасына, төттөрү-таары усталлар.)

Ийэ кус

Тымным күннэр сотору
Тыалыран кэлиэхтэрэ,
Ооньоонг, көрүлээг эрэ
Онуоха дээри, оболорум.

(Оболорун күөйэ устар, оболоро чөлөхтөдө түһэллэр.)

Кустар

Чэйиң, чэйиң, доботтоор,
Чэмэлийэр күннэрбит,

Дээрэлийэ ойбучча
Тэйэ-көтө оошньоохха!

*(Кустар, иккишэ буола-буола, кынаттарыман сэттигэн дайан
лаһыйааллар, өрүтэ көтөлөр. Ийэ кус тэйиччи озорон сингарар.)*

Ийэ кус

Лаһый, лаһый дабыдал,
Охсун, охсун кынат,
Сырдык, мичил-сандал
Күнгэ тийэ көтүт.

*(Кустар эмдэй-сэмдэй күүскө дайаллар, кустар түөстөрүн сууйа
уу өрүтэ иһыллар.)*

Кустар

Көмүс таммах мһыллая,
Күөн-түөспүтүн сууйдуи.

(Кустар сымда өрө көтөн тахсаалар.)

Кустар

Күөх солко халлааммыт
Көһүттэринг буолуоба,
Көрүлүү-көтө дайаммыт,
Көччүйүөхпүт буоллаба.

(Күөл таһысар көтөн тахсан, күөлү эргийдэлэр.)

Ийэ кус

Хайалаах тыа диэкигтэн
Хараххытын арһарымаг,
Хайа, эмискэ көтөн
Кыырт кэлээрэй, сэрэнниг!

(Кустар кыһаммакка көттөр көтөн, күөлгэн ыраата охсолтор.)

Кустар

Кынат хайдах эрчимнээрий,
Кыһыгырымр тыастаарый?

(Илин-кэлин түсүһэн сырсыһа көтөлөр.)

Ийэ кус

Ыраатымаг, ыраатымаг,
Кыырт кэлнэ, ыраатымаг!

Кустар

Кырбийыһан сурабырбыт,
Кытаахтырыһан аатырбыт
Кыырт-мохсобол кэллэбинэ
Кынат быһыһа, куттаныма.

*(Үрдүктүк көтөн күөлү эргийдэлэр. Ийэ кус аһымрик тохтотон,
өбөлөрө көтө сөлдөөллөрүн көрөн озорор.)*

Ийэ кус

Сөп буолла, түһүг, түһүг,
Сөрүүкээг, аһааг, уойуи!

*(Кустар нымтаары эргийэн эрдэхтэринэ, били тылаах тайыт-
тан кыырт-мохсобол көтөн күһүсүрайан кэлэр да, кустар орто-
лоругар бишрээ баар буола түһэр, кустар айманаллар, үрүө-
тариа көтөлөр.)*

Ийэ кус

Эһиэтэрим дуо, сэрэтэн,
Кыырт кэлэрин өйдөтөн!

*(Ийэ кус өрө көтөн тахсан, мохсоболдо чугаһымр. Мохсобол
ийэ күһү экирэтэр. Кустар күөлгэ арһам-тарһам түһэллэр.
Мохсобол ийэ күһү сымда-хаалгы тэбэр, мүлчү-хаччы тутар, ийэ
кус күөлгэ түһөн быһыһанар. Мохсобол күөлү эргийэ көтө сөлд-
дьар, кыһыгырымр.)*

Кырт-мохсозол

Тугун абатай, куоттардым,
Күөлдэ түһэнгин туппатым.
Баркитин билдээн, кустар,
Көтөн тахсыг күөлтэн.

(Мохсозол үөһэ-аллара көтөр.)

Ийэ кус

Саллонноох тутан сиэри
Соруйан кыбытарын,
Көтүгөн баран тэбээри,
Истинг, албыншырын.

(Кинатын онгостунар, устар, айыр.)

Кустар

Куттаммыпныт аастабына,
Кырт бардабына,
Куорсуммут куурдабына,
Көтүөхпүт буолаба...

(Иккилиһ-үстүү буола-буола, сыремһа-сыремһа айымалар, усталлар.)

Ийэ кус

Сизэмэх аймах ингэлээх
Ситиэр дээри барбат,
Хайзаан да хаан иһиэхтээх
Хааннаабакка хаалбат.

*(Оролорун бубайардым күөйэ устар, Оролоро илин-хэлиһ түсү-
кэн сырса өөнһүрүллэр.)*

Кустар

Күммүт намтаан ээр дин
Көтөр кэммит чугаһаата,

Абаммытын уруйдуу Таһаарыабыг ырыата.

*(Көккэлиһ турар, сиктиһа-сиктиһа, кустуу сагара-сагара, бы-
таанник онтон түрөгүнник күөдлэрин эргидэ усталлар.)*

Ийэ кус

Сизэмэх кыыртар сиппэттинээр,
Симэһин, хаан тохтубатын,
Эбэрдэ эрэ энэрдэнэр
Айан аартыга арылынны!

(Оролорун иһинээр кииргэ, кинатын даллаппыттынан дайар.)

Кустар

Уруй, уруй
Уоттаах күөгүгэ,
Айхал, айхал
Күөх сайынга!
Сырдык халлаан
Аартыктаахпыт,
Саймаар салгыи
Күөгү суолааахпыт.
Дайан-ходьон
Дайаахайын,
Көттөр көтөн
Күөрэйиңдин!

*(Көтөр-дайар икки ардынан дьизэрнэсэйдии дайаллар, үккү-
лууллар.)*

Ийэ кус

Кыраман айынгга турарга
Кынаккыт бэлэм дуо?
Тайалдан аартыгы тутарга
Дайадалгыт күүстээх дуо?

Кустар

Күүстээх, күүстээх эрчимнээх,
Көтүөх, көтүөх тэтимнээх.

(Бука бары кынаттарын ууга дайыан, субуруна дайан бараллар.)

Ийэ кус

Мин бастаам, кэннибиттэн
Эниги батыһаарың,
Кымырт кэллэбинэ эрдэттэн
Аллара түһэ охсоорун.
Чэ, көтүөбүң, кэккэлэһиң,
Утуу-субуу көтөн иһиң!

(Оболоро утуу-субуу өрө көтөн тахсаллар. Кэккэлэһиң булан көтөн истэхтэринэ, ийэлэрэ мохсобол илэрин биллэрэр.)

Ийэ кус

Оо, сэрэһиң, күрэһиң,
Ол кымырт көтөн иһэр.

(Кустар эмтэ күөлэһиң билэки налтым-налтым, ирбан-тарпан көтүлөр. Кус оболоро күөлгэ итинчэ-манна бытарыһан түһэллэр. Ийэ куйу кымырт сиргэ-халты харбаабыттынан күөлгө сунту сурдулам истэриңэ, хомус бийиһиттан тууһут ошоньор быса түһэр, эрдимтэһиң далбаатың-далбаатың хайыһытааң бытарытар.)

Тууһут ошоньор

Һаай, һууй, һаа!
Сизэмэх, тобо инсэбиний,
Сирэйи-хараҕа суоххунуй?..

(Кымырт куйу ийэс көксүгэ тэбэн иһэн, ошоньор хайыһыттан өрө көтөөртү, сымһа тэбэн кус туутун бурдас гиннарар уонна өрө ханарыйан тахсар. Ийэ кус ошоньор олорор хомуһун иһиһээр ууга «паак» гына түһэр, марымданан туутук-өгүк хомнар, өгөстөр, орсууй устар.)

Тууһут ошоньор

Туох буруйугар ити күтүр
Тута сымста куйу...
Түөкүң кэм түөкүңэ өтөр
Эккирэттэҕэ үһү...

(Туутун көрөр, билэгин тымса кутар уонна күөлгө киһирэн кустары таһыһан эрдимчэ тылбаарытар.)

Ийэ кус

Быйһый кынат эрэ быйһыар,
Быйһалаантан абырыар,
Кыната суобум буоллар
Кырбый сиз этэ буолар.

(Кустар мустан оонньуулар, икки күөл икки ардыгар, көтө-көтө түһэн сирсэмһи оонньуулар.)

Биир кус

Чэ, чэ, ситиг эрэ,
Ким быйһый тутун эрэ!

(Өрө көтөр, ону биир кус эккирэтэр да, ситпэккэ иккис күөлгө түһэрэн кэбилэр, бары оонньуулар, эккирэттиһэллэр.)

Бары кустар

Кымырт-мохсобол суоба буоллар
Кыһалданы билбэккэ,
Көтөр суолдар бары сиргэ
Көңүл буолуо этилэр.

(Кустар оонньуулар-көрүлүүллэр.)

Сирбит сизэмэх кыыла суох
Сирээднэйэ туруохтун,
Көтөр бийэ куттала суох
Көңүлүк көрүдүөхтүн!
Кырбый бийиһигэр ситтэрбэт
Кынагы айхаллыабың,
Көтүтэн күдүбүрэтэр
Күүстээһиң уруйдуобун!

ИЙНЭЭБИТЭ

Кытайык кышата хайлах хараламмыта	4
Куоска уола ыалдыбат	12
Чооруос икки күүдээх икки	18
Саймы сайылыкка	36
Эгэм	39
Судгаан — ит орто	41
Сайылыгы сайырыг	44
Кыырт-мохсород уонна кустар	49

Иниэктэй Илларионович Эрмоков

СТЕРХИ

Художник *Н. А. Павлов*
 Редактор *В. А. Тарабуркин*
 Худ. редактор *П. П. Соколов*
 Техн. редактор *А. В. Егорова*
 Корректор *К. Г. Андреева*

Слано 4 номер 23/1-1979 г. Подписано к печати 9/IV-1979 г.
 Формат бумаги 60x90¹/₁₆. Бумага тип. № 2. Усл. п. л. 3,5.
 Уч. п. л. 2,29. Заказ № 31. Тираж 10.000 экз. Цена 10 коп.

Якутское книжное издательство
 г. Якутск, ул. Чайковского, 26/2

Якутская республиканская типография им. Ю. А. Гагарина
 г. Якутск, ул. Карола, 9.

10. sön.

SKYTCKAR • 1979